

Pasibaigė valstybinių švenčių, tautai svarbių džiugių ir skausmingų atmintinų dienų maratonas, prasidėjęs Sausio 13-osios minėjimu. Šiemet šių minėtinų datų eilę papildė skaudi netektis, lemtingai persipynusi su didžia Valstybės atkūrimo data... Nuo šiol gedulo kaspinais papuoštas vainikas Vasario 16-ąją keliaus nebe vien ant tautos patriarcho Jono Basanavičiaus, bet ir ant poeto Justino Marcinkevičiaus kapo.

Tokia jau, matyt, mūsų, lietuvių lemtis: kad džiaugsmas ir skausmas mūsų gyvenime eitų petys į petį... Ir todėl, matyt, mums natūralu, minint kokią nors sukaktį, prisiminti ir tuos, kurie tos sukakties nebesulaukė.

Štai ir šiemet Kovo 11-osios minėjimas prasidėjo tylos minute, kuria buvo pagerbti šios dienos nebesulaukę Kovo 11-osios signatarai.

Vieną jų, geografą, profesorių Česlovą Kudabą, aš prisimenu kur kas dažniau, nei per valstybines šventes, ir kaskart galvoju: kiek gražesnis, šiltesnis būtų mūsų gyvenimas, jei jį tebematuotų šio nepaprastai Lietuvą mylėjusio Pėsčiojo Riterio kojos!

O juk jis savo kilme net nebuvo „grynas“ lietuvis: lietuvis buvo tik Kudabos tėvas, o mama buvo baltarusė, iš „tuteišių“, ir gimė būsimasis profesorius etninės Lietuvos žemėje, šiandien priklausančioje Baltarusijai, nepaprastai gražiame krašte tarp Didžiojo Švokšto ir Naručio ežerų. Augo Lietuvoje, Švenčionių krašte, augo, plačiai atvėręs širdį ir protą Lietuvai, jos žemei, žmonėms ir... mokslams. Studijavo tame pačiame Vilniaus universitete, kur, jam jau bebaigiant, įstojau mokytis ir aš. Bet susibičiuliavom ne studentaudami, o kur kas vėliau, kai išsmarkavo Perestrojkos ir Sąjūdžio vėjai, kai 1988 m. atsikūrusi Sankt Peterburgo (anuomet – Leningradu vadinto) Lietuvių kultūros draugija ieškojo kokio nors juridinio „stogo“, kuris ją pridengtų nuo KGB persekiojimo. Ir toki „stogą“ suteikė Lietuvos kultūros fondas, kurio pirmininku tuomet (be kitų daugybės savo visuomeninių pareigų) buvo profesorius Kudaba. Tai jis, o ne Lietuvoje likę draugai ir giminaičiai, reguliariai, iki pat savo mirties, apripindavo mane, o per mane ir kitus Peterburgo lietuvius, naujausia lietuviška Sąjūdžio, o vėliau – atkurtos valstybės nepriklausoma spauda!

Mums, žemaičiams, profesorius Kudaba ypač brangus savo meile ir nuoširdžiu susižavėjimu trykštančiomis knygomis apie kalvotąją Žemaitiją, apie septynis kelius iš senosios Žemaitijos kultūros sostinės Varnių... Bet juk meilė Lietuvai, mūsų tėvų protėvių žemei, trykšta iš kiekvienos profesoriaus parašytos knygos eilutės!..

Štai profesorius rašo apie savo vaikystės kaimelį Vaicekavą Tverečiaus valsčiuje, kuris šiandien jau išnykęs, „numelioruotas“, kaip ir dar daug kitų kaimų, todėl ir aukštaičiui, ir žemaičiui skaudžiai suprantamos šios Č. Kudabos mintys-atsidūsėjimai: „Keliai ir toliau bus išminami iš sodžiaus sodybų, ne į jas. Juk svarbiau, ką mes pasiimame išeidami iš tėviškės į mūsų amžiaus vieškelius... Ar pasiimame su savimi bent kiek ilgesio jai? Mums jo kartais tiesiog nereikia... O juk nugyventa vaikystė – ne sausa žolė, ne pernykščiai lapai. Tai medis, jo šaknys. O mūsų dienos – jo ošianti žalia viršūnė. Ar gali ji žaliuoti ir derėti be šaknų?..”

Dar žiupsnelis Č. Kudabos minčių, kurios atrodo lyg šįryt parašytos, žvel-

Arūno Baltėno nuotr.

Kad neišnyktų gerumas...

Po Č. Kudabos mirties, apmąstydamas jo knygą „Septyni keliai iš Varnių“, šiaulietis inžinierius ir kraštotyrininkas Danielius Balčiūnas su apgailėstavimu vietos spaudoje rašė: „Be abejonės, šiandien šio žmogaus labai pasigendame ir mes – aistringi kelionių rengėjai ir mėgėjai. Ir kas jį mums pakeis, kas taip paprastai prašnekins gimtinės gamtą, jos požeminius šaltinius, senus stogastulpius, krašto keistuolius, muziejininkus, tautodailininkus, eilinius kraštotyrininkus? Tai Žmogus legenda! Darbštumo pavyzdys! Aukštaitis, nepėjęs išsiaiškinti visų Žemaitijos paslapčių”!

Negaliu neprisiminti ir monsijoro K.Vasiliausko žodžių, kuriais jis padėjo į amžinybę šį Žmogų-legendą, iškilų Lietuvos riterį: „Duok, Dieve, kad Lietuvoje būtų daugiau tokių krikščionių, koks buvo profesorius Česlovas Kudaba [...]. Kad nors šimtą tokių kaip Kudaba turėtume, Lietuva visai kitokia – vieninga, šviesi ir laiminga būtų”.

Kodėl aš dabar prisiminiau būtent Č. Kudabą? Todėl, kad jo žodžių aidas atsiliepia ir ne vieno šiandienos patrioto kalbose... Visų jų čia necituosiu, pakaks ir visų mylimos dainininkės Veronikos Povilionienės: „Aš tik labai bijau ir Dievulio prašau, kad iš mūsų neišnyktų gerumas. Mane ramina tai, kad mūsų kaimuose dar yra nemažai gerų ir padorių žmonių. [...] Ten yra ir purvo, ir ašarų, bet ten yra ir gražiai pavasarį žydinčių sodų, ir savo žemę mylinčių žmonių [...] Man neramu, kai jauni žmonės, ieškantys užsienyje gerovės, internete prirašo visokių keiksmazodžių Lietuvai, o paskui prašo dvigubos pilietybės. Viena aišku – Tėvynės mylėti neišmokysi, bet priminti savo pareigas jai būtina”.

Jūratė Laučiūtė

Kitame numeryje:

- Nutylėta V. A. Jonyno veiklos sritis
- S. Abromavičius. Mano tėviškės dainius
- Juokas – dalykas rimtas

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Jūratė Laučiūtė. Kad neišnyktų gerumas.
- 2-as psl. Aldona Žemaitytė. Idealizmas prieš nihilizmą.
- 3-as psl. Albinas Bernotas. Į šulinį užgriūvantį.
- 4-as psl. Laurynas Baltušnikas. Dingusio artisto pėdsakais.
- 5-as psl. Nijolė Kavaliauskaitė-Hunter. Hudson River muziejus.
- 6-as psl. Violeta Aleknienė. „Stebinančiai naujas ir originalus...”
- 7-as psl. Ona Šulaitienė. Sūduvos šviesuolis Antanas Tatarė.
- 8-as psl. Premija neįvertintiems talentams.

Idealizmas prieš nihilizmą, *arba proto ir širdies dvikova*

ALDONA ŽEMAITYTĖ

Jaunas kunigas Alfonsas Sušinskas daugiau kaip prieš septyniasdešimt metų kovojo už tas pačias vertybes, už kurias kovoja ir dabartinė mūsų Bažnyčios jaunoji bendruomenė. Tai liudija, kad žmogaus dvasia nesikeičia, keičiantis laikams, santvarkoms, visuomenėms, jų gyvenimo būdui. Žodis „kovoti“ šiek tiek rėžia ausį, nes buvo paplitęs vartosenoje tų, kurie daugiau kaip pusę amžiaus skelbė kovą prieš kapitalizmą ir amerikietiskąjį imperializmą, už šviesią komunizmo ateitį ir komunistinio rytojaus žmogų. Komunistinis auklėjimas beveik sukūrė tokį žmogaus tipą, prieš kurį vėl reikia kovoti, pasitelkus A. Sušinsko auklėjimo metodiką ir jo propaguotas vertybes, – taigi skelbti amžinąją idealizmo kovą prieš nihilizmą ir įvairias pragmatizmo iškraipas.

Pagaliau sulaukėme (o ypač ateitininkai) knygos, kurios laukėme nuo 2009-tųjų metų, kun. A. Sušinsko 100-tųjų gimimo metinių, kai buvo duotas pažadas (o gal svajonė) išleisti A. Sušinsko tekstų, spausdintų prieškario Lietuvos ir pokario išeivijos „Ateities“ žurnalo numeriuose, rinktinę. 2011 m. pradžioje pasirodė Alfos (taip meiliai Panevėžio gimnazistai ateitininkai anuomet vadino savo kapelioną, Panevėžio vyskupijos jaunimo centro direktorių) Sušinsko raštų rinktinė „Ir vėl knygą atvertus“, trečioji jo knyga po „Maršo jaunystei“ (1938 m., Lietuvoje) ir „Jaunystės maršo“ (pakartotinio pirmosios leidimo 1957 m. JAV). Serijoje „Ateities biblioteka“ šią knygą sudarė Reda Sopranaitė, kaip minėjau, iš 1936–1940 ir 1944–1960 metais „Ateities“ žurnaluose publikuotų A. Sušinsko rašinių.

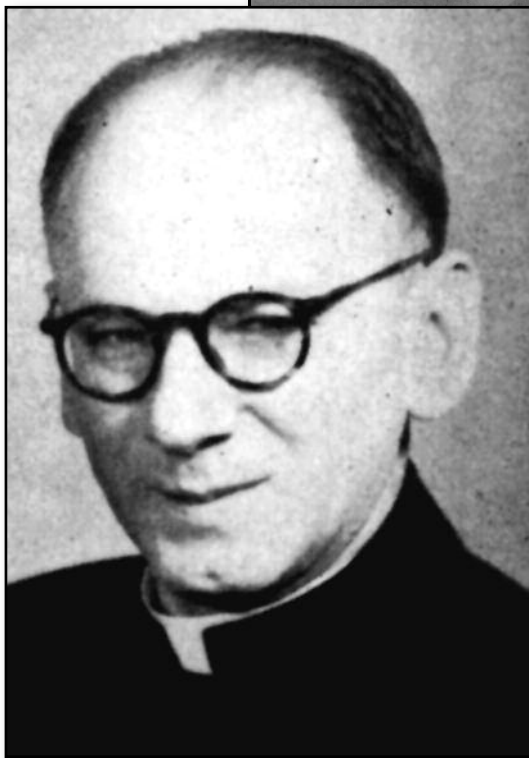
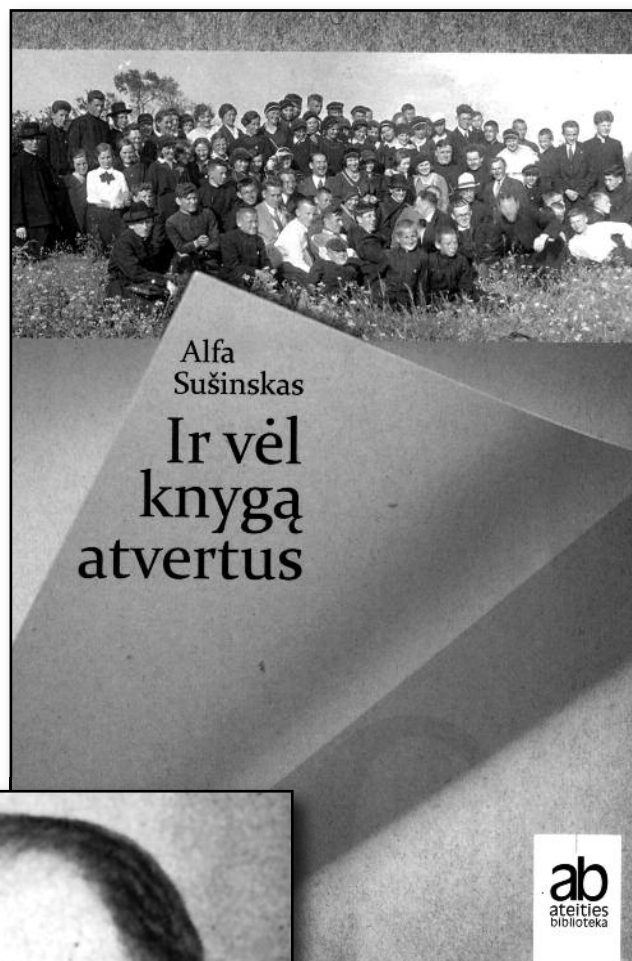
Malonu, kokia tai švari knyga – ne tik savo turiniu vidumi, bet ir išore. Kuklus, drauge ir elegantiškas dizainas, sukurtas talentingos dailininkės ir maketuotojos Jūratės Juozėnienės, verčia pagarbiai imti šią knygą į rankas, dar nežinant, kad pagarba išaugs dešimteriopai, kai susipažinsime su kun. A. Sušinsko raštuose išsakytomis mintimis. Tie raštai – trumpi pasakojimai-pamąstymai (jų knygoje yra per 100) jaunąjį skaitytoją moko gyvenimo meno neįkyriai, nuobodžiai nemoralizuojant, o pašmaikštaujaant arba neįžeidžiančiai pajuokaujant. Tai savotiškas didaktiškas (geriausia to žodžio prasme) šedevriukas – trykštantis jaunystės džiaugsmu, šiluma ir jaukumu, besilgint aukštų idealų, pliekiant žemus žmogaus polinkius ir kitas nedorybes. Tai būdinga pirmajai knygos daliai, kuriai priklauso 1936–1940 m. rašiniai. Išeivijos dalis kur kas ramesnė stiliaus požiūriu, labiau apmąstyta, apibendrinanti psichologinius ir filosofinius žmogaus įsigilino į save momentus. Alfa Sušinskas nevengia užkabinti ir politines, ypač užsienines to meto aktualijas. O iš tiesų savo skaitytoją veda gėrio, grožio ir šviesos takais. Tarsi šis gimnazistų bičiulis kunigas imtų juos už rankų ir sakytų: nagi, keliaukime per gyvenimą – ir spygliuotą, ir žieduotą – nebijokime jo. Su aistra parašyti jo žodžiai viename iš dešimčių pamąstymų-komentarų: „Menas gyvent, menas išmokyti gyvent, menas sugebėti gerai gyvent, menas išgalėti juoktis ašarose, skurde džiaugtis, pasiguost klaičioj nelaimėj – štai aukščiausias menas“. O greta palyginimas: „Nemokėti gyvent – reiškia visą gyvenimą skursti, vargti, savo sielų saulės neturėti ir vabalu žūti gyvenimo šiukšlyne“. Gal šių dienų akimis tai ir senamadiškas stilius, bet jis labai tiko anuometiniam jaunimui – berniukams ir mergaitėms, aptariant jų saviuklos ir auklėjimo problemas. O tos problemos aptariamose įvairiose srityse: meilės, mados, paviršutiniškumo, tuštybės, godumo, tingėjimo ir puikybės; pasiaukojimo, gerumo, kančios, mandagumo ir t. t. Kai kurie komentarai virsta smagiais reportažais, kaip antai, nuotaikingas „Gamtos draugo“ ekskursijos Nemunu ir Kuršmarėmis į Nidą ir Klaipėdą aprašymas (1938–1939). Ir tais pačiais metais pasirodo rūstus A. Sušinsko politinis komentaras apie Ispanijoje išsilepsnojan-

tį pilietinį karą su aiškia rašančiojo nuostata. „Ispanijoj marios kraujo, kraujo upės. Abi pusės kovoja. Tik nacionalistai žmoniškai kovotojai. Paties sukilėlių vado Franko žodžiais, žiaurumo jie nesigriebia, bet elgiasi teisingai. Komunistai žiauresni, plėšresni už gyvulius, už žvėris čia pasirodo. Be žodžių į faktus. Ničniekuo nekaltus žmones griebia Ispanijos komunistai, areštuoja, įkaitais juos daro. Žudo, kankina be jokio kaltės trupinėlio“ (1936). Ir pateikia virtualią faktų apie siaubingus susidorojimus, į kuriuos panašius pokaryje patyrė ir mūsų tautiečiai Lietuvos kalėjimuose ir Sibiro lageriuose. Rašyta spontaniškai, bet iš širdies, tarsi nujaučiant savo tautos likimą netolimoje ateityje.

Knygos leitmotyvas – kristocentrinis jaunų sielų auklėjimas. Anot A. Sušinsko, Kristus buvo pirmos rūšies idealistas. „Siaubingos gyvenimo vėtros be Kristaus meilės – maurojanti jūra, nakties klastoj savo putotom šmėklom glamonėjanti laivą, jį daužanti, gabalėliais narstanti, o pagalbos iš niekur...“ Sekimas Kristumi atliepia dažną kun. Sušinsko tekstą. Tam tikros žaismės į savo pasakojimus jis įneša paantraštem. Pvz., prie teksto „Mergaitė be kaukės“ atsiranda paantraštė „Berniukams neskaityti!“, o kitame žurnalo numeryje pasirodo jo rašinys „Tikrasis ar patiltės herojus“ su paantrašte „Mergaitėms negalima skaityti!“. Taip kuriama savotiška intriga, žadinamas smalsumas būtinai perskaityti. Būdamas geras jaunimo sielų žinovas, kunigas Alfa tokių „intrigų“ pribarsyto daugelyje savo rašinių patraukliomis antraštemis („Moksleivis, kuris eina velniop“, „Pirmasis po piežius, lėktuvu skraidęs“ ir t. t.). Taikliai perteikia ant karo slenkščio stovinčios Europos atmosferą. O tekste „Kraitis, kurio kandys nesuėda ir vagys neišvagia“, – jį liepia perskaityti ir mergaitėms, ir berniukams – pašlovina knygą. „Knyga turi padėti išmokyti gyventi. Knyga turi papildyti išmanymą, kurio nespėjam ir neturim progos pasiimti iš paties gyvojo, kasdieniškojo gyvenimo. Jei gyvenimo meną knyga tik menkina ir mažina, ji yra gyvenimo priešas ir gyvenimo budelis“. Dar rūstesnis jo žodis tenka kinui ir ekrano aistrai, kuria itin pasižymėjo ano meto mergaitės. Autorius tarsi numato mūsų amžiaus kino ir TV „dievaičių“ garbinimo maniją ir pražūtingas tokio garbinimo pasekmes.

„Proto – gramas, valios – decigramas ir širdies – kilogramas“, – taip paskirsto šių trijų komponentų svorį gyvenimo laimei kurti, pridurdamas, kad „mums ir mūsų laikams trūksta širdies, ne proto ir valios“. Beveik dešimtmečio tyla širdies pedagogikos pamokų atžvilgiu (1941–1949) biografinėje nežinioje nuskandina Alfos Sušinsko kūrybos likimą. Prasklaidyti tą nežinią, mano nuomone, turėjo knygos leidėjai, idėję nors trumpą autoriaus biografiją su pagrindiniais gyvenimo faktais nuo gimimo iki mirties. Gal ne toks buvo jų uždavinys, kaip ir vyskupo Jono Kaunecko, bet vis dėlto skaitytojams tai būtų užpildę didelę nežinojimo spragą. Ką veikė ir ką kūrė Alfa Sušinskas abiejų okupacijų metais – reikia ieškoti papildomos medžiagos, ji galėjo skaitytojų patogumui būti čia pat paduota...

Tik nuo 1949–1950 m. vėl „Ateityje“ pasirodo Alfa Sušinskas, bet jau Amerikoje. Ir kitoks savo stiliumi... Atskyrus jį nuo mylimų ir mylinčių pa-

Kun. Alfa Sušinskas

nevēžietišku jaunų sielų (o jos visada būna patiklios), svetimoje žemėje keičiasi rašinių temos, nes tremties veidrodyje autorius ima regėti kitus tautiečių paveikslus ir pavidalus. Jo pasakojimų temomis dabar tampa istoriniai pasakojimai apie iškilią katalikų Bažnyčios asmenybę, daugiausia jauname amžiuje pelniusias šventųjų rangą. Daug dėmesio skiria organizaciniais ateitininkų reikalams, rūpinasi lietuvių kalbos ir lietuviybės išlikimu ir stiprinimu. „Lietuva ir lietuvių tauta plūsta savo pavergtų vaikų krauju, o kiti jos vai-

kai išeivijoje niekina net jos kalbą, pakankamai jos nesimokydami ar vengdami ją vartoti“. Ragina naujuosius lietuvių ateivius kovoti su komunistiniu melu, nes „mes juk ypač gerai išmanome, koks yra raudonasis tironijos melas“.

Šmaikštusis, jaunatviškasis Alfa Sušinskas staiga surimtėjo, tapo rūstesnis. Ėmė labiau moralizuoti. Apibluko tas žodžio žėrėjimas, kuris didelį poveikį darė prieškario Lietuvoje. Kunigui Alfonsui Sušinskui, kaip ir daugeliui mūsų bėglių-tremtinių į Vakarus, iš po kojų buvo išmuštas pagrindų pagrindas – gimtoji žemė. Reikėjo prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Jo tekstai knygoje „Ir vėl knygą atvertus“ baigiasi 1960 m. ketvirtame „Ateities“ numeryje. Bet tai, ką jis nuveikė kapelionaudamas Panevėžyje ir darydamas poveikį visam Lietuvos katalikiškam jaunimui, buvo neįkainojamos vertės dalykai auklėjimo srityje. Jis padėjo užauginti idealizmo dvasią daugelyje jaunų žmonių, kurie laimėjo kovą prieš pragmatizmą, o tuo labiau – nihilizmą, nes išsąmonino, kad proto ir širdies grumtynėse turi laimėti pastaroji, nes tik ji veda į tikrąją pergalę – tautai, kalbai, gimtajai žemei, kuri ilgus dešimtmečius iškentė po pavergėjo jungu. Tad ir antroji išeivijos banga, pokario jaunimas, prisisėmęs tų krikščioniškų idealų, galėjo nuveikti didelį darbą lietuviybės išlaikymo labui. To nepasakysiu apie trečiąją bangą, išeivijoje atsidūrusią jau po Lietuvos Atgimimo ir tebeplūstančią svetur dabartyje. Kovą tarp idealizmo ir pragmatizmo, nihilizmo ji, deja, pralaimėjo. Net nesistengė kovoti. Maža tokių kovotojų ir gimtojoje žemėje. Kovotojus paruošia tokie žmonės kaip Alfa Sušinskas. Kur jie mūsų mieloje Tėvynėje? □

ALBINAS BERNOTAS Į ŠULINĮ UŽGRIŪVANTĮ

KREGŽDĖ

Lyg skelbtų linksmą pertrauką mokykloj –
Vaikų balsai. Tyliau, berniūkščiai bjaurūs!
Vaikams juk durys visada per siauros,
Bet stumdytis ant slenksčio nepritiko.

O mes jau ten, kur išvežtas toks Laurus,
Kur pilna šukių, kur kregždė sukliko
Lyg užsistojusi basa ant stiklo
Ir nerianti šalin pro langus kiaurus.

Širdie! Lizdėli palubėj... Atlėkė
Kregždutės dvi ir vaiką juk pavergia –
Nusvirs ranka, kuri jau lizdo siekė.

Lyg nardytų pro šonkaulius kregždė,
Čiulbėtų tau, kuri buvai, dabar gi, –
Kregždės iš molio nukrėsta širdie...

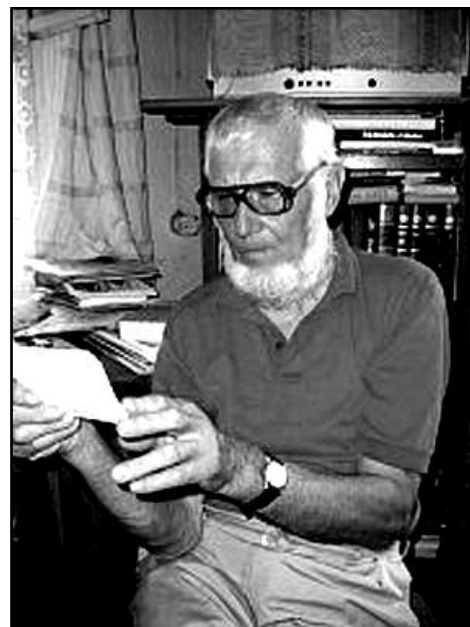
Į ŠULINĮ UŽGRIŪVANTĮ

Tačiau yra mirtis, ir aš galiu
Voratinkliu į akmenį įkibęs,
Į dulkę virtęs, mokytis kantrybės
Iš priešų kojom ištryptų kelių.

Galiu atvert išnykusios sodybos
Altorių – langą su žiburėliu
Liūdnam praeiviui, vos iš patylų
Man širdį kaip langinę tik paklibins.

Čia tėviškė. Galiu ant pamatų
Pasilypėt lyg vaikas, atsistoti
Ant akmenio virš dirvų suverstų

Ir laiminti laukus, ir užsimoti,
Kai lyg monetą nutylėtą žodį
Į šulinį užgriūvantį metu.

PASAKA

Į sausą miestą virkštele žalia
Įkibdamas dangun užkopei, žirni,
Ir šiuos žodžius, kur puslapy pažirę,
Laikai primynęs laiba kojele.

Slenku lyg sliekas nerangus per žvyrą.
Tu vilgai plunksną skliauto rašale,
Rašai DANGUS rašysena dailia
Ir tarp žvaigždynų nupaišai dar LYRĄ.

Pragręžti tau lubas ne veltui teko –
Kad taip yra, man pasakoj pasako
Patėvio balsas ligi šiol skambęs.

Visi į žemę linkstam, žirni drauge...
O tu, žiūrėk, ligi dangaus užaugai
Man pro pakaušį pragręžtas lubas!

VIENON PYNĖN SU APYNIU

Tu negali apleisti šitos vietos –
Vienon pynėn su apyniu pinies,
Lašus rausvų saulėlydžių ugnies
Nutėkšdamas kaip kraują ant avietės.

Visi mes vieno kraujo giminės.
Sutems tamsumas kraujo neregėtas –
Basų kojelių padais pasišvietus,
Žiedadulkių kurpaitėmis aunies.

Bitele mano, kur išeit žadi?
Daužais į stiklą, bet sugrįžt ar lemta
Prie lango to, kur degė vaikui lempa?

Mokyklos dienos sukasi širdy –
Lyg šoktų ten berniukai su mergaitėm
Gelsvom, lengvom žiedadulkių kurpaitėm.

IŠ ATRAKINTO DEBESIES

Tik šieno kuokšte šiugžda liūdesys,
O šiaip gana linksmai gyventi einas:
Į glėbį vaikui krinta debesis
Nukabinėtas iš kraštų saldainiais.

O jaunikaitis debesy matys,
Kaip žaibo apsinuoginus pašvaistė
Apakina linksmėjančias krūtis –
Jos tyliai juokiasi ir nori žaisti.

Kai liemenio palinkus lelija
Be garso belsis į duris, – pasuksi
Varinį raktą rakto skylėje.

Žaibai iš atrakinto debesis
Kiekvieną plauką perskelia per pusę –
Ir surakina sėklos dvi puses.

NEKRINTA – PATS KRINTI

Pilna taurelė, o namai tušti.
Kaip adata plyšy dar žiba protas.
Tarp sienų spraudžias vakaras kampuotas,
Du spinduliai – už balkio užkišti.

Suskynė juo saulėlydis miglotas –
Nuo ajerų, nuo šaltmėčių šalti –
Degtinėle ir jie bus užpilti
Gyvenimo desertui. Kaip kompotas.

Tave kaip sunkią nusimetus naštą,
Taurelė svirdama per stalo kraštą
Nekrinta – pats krinti ir sudūžti.

Sodyba nuo tavęs išsivaduoja,
Bet apsemia gilus akių vanduo ją –
Taurelės pilnos, o namai – tušti.

ŽALČIO IŠNARA

Mažu rasos lašelio varpeliu
Paskambink saulės pakylėtą džiaugsmą –
Suklaupę, lyg priimdami Švenčiausią –
Jį, galvas tau nulenksim paeiliui.

Man burnoje nuo jaudulio pasausta –
Lyg per gimtadienį ar aš galiu
Supjaustyt laiką gabalais peiliu,
Kaip tortą su žvakutėmis tu pjaustai?

Baltom šalnos drobulėm užtiesti
Laukų stalai – ateik, paremk alkūne
Tu čia senatvės nuovargį, svety.

Išsineria džiaugusmingai ir žvaliai
Jaunėjanti dvasia, palikus kūną
Kaip seną žalčio išnarą žolėj.

KRYŽIUS

O guosdamas nukrinta ant peties
Tik lašas nuo šakos. Bet kaip ištrinti,
Kaip iš galvos išimt nesmagią mintį –
Kaip save patį iš savęs paties?

O nieks nei spardė, nei purvynan mindė –
Ir kryžius lengvas – lašas ant peties.
Bet klausia: nuo savęs kaip apsiginti? –
Bejėgis vaiko verksmas iš nakties.

Sapnavo vaikas nartų žirgo šuolį,
Girdėdamas per miegą meilės guolį
Kaskart įsilinguojantį smagyn.

Širdie, pati save supi kaip lopšį,
O riešus varsto viny, kūjai pokši:
Nuo kryžiaus – nuo savęs kaip apsiginti?

Dingusio artisto pėdsakais

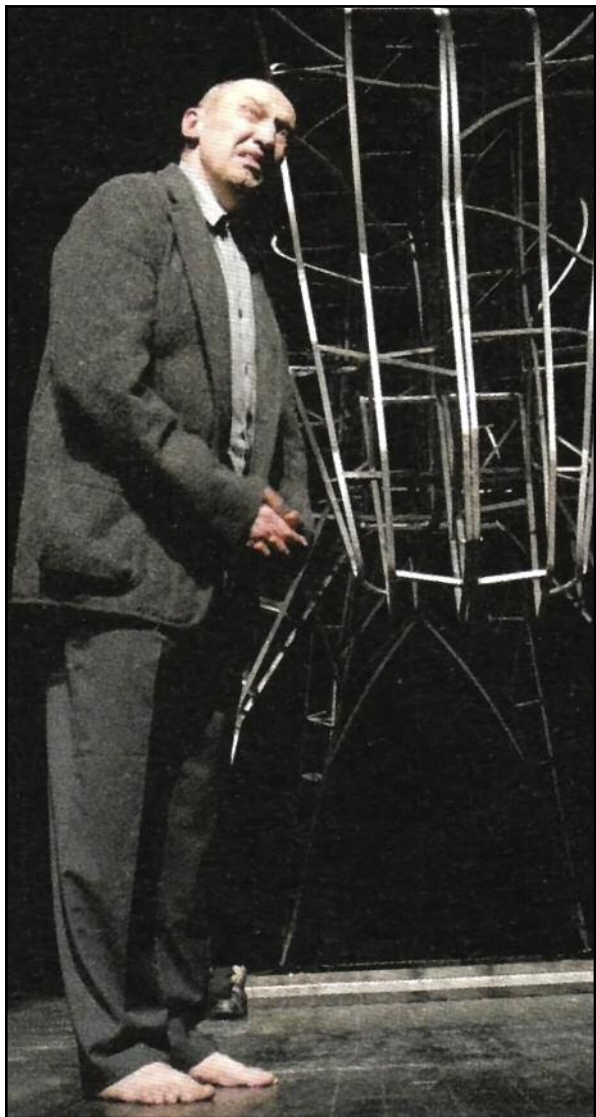
Kovo 27-oji – tarptautinė Teatro diena

LAURYNAS BALTUŠNIKAS

S taigus ir ilgalaikis žinomo artisto dingimas iš scenos ar iš ekrano verčia jo gerbėjus nerimauti bei stengtis sužinoti, kas gi nutiko – koks nuotykis, įvykis bus nutraukęs ligšiolinio sėkmingo kūrybinio gyvenimo liniją?

Atsakymų galima ieškoti ta tema sukurtuose grožiniuose kūriniuose, kurių, beje, yra labai nedaug, kadangi ir pats juose nagrinėjamas reiškinys yra neįprastas ir kaip reta išskirtinis. Plačiai bylojančią nuomonę šiuo klausimu išsakė anglų rašytojas Julian'as Fellowes romane „Snobai“ (2004) centrinio personažo – aktoriaus vardu: „Aktoriui visada sunku iš anksto prižadėti dalyvauti kokioje nors socialinėje veikloje – jam gana svarbus nerašytas teatro įstatymas, kuris sako, kad jei tu kokią nors kitą veiklą laikysi svarbesne už savo darbą, tai reiškia, kad tu neturi talento“ (vertė Lai mutė Pacevičienė, „Alma litera“, 2008).

Šiam „Snobų“ autoriaus teiginiui uoliai opo nuoja žymus XX a. vokiečių dramaturgas Tankredas Dorstas, kartu su Ursula Ehler 1986-ais metais parašęs pjesę „Aš, Fojerbachas“, šauniai pastatytą ir jau penkis sezonus vaidinamą Lietuvos nacionalinio dramos teatro scenoje. Pagrindinis šios Dorsto ir Ehler pjesės herojus – senyvas aktorius Fojerbachas – kaip tik ketina žūtbūt sugrįžti į teatrinį pasaulį po... septynerių nebuvimo scenoje metų. Spektaklio režisierius ir Fojerbacho vaidmens atlikėjas, nuostabus lietuvių tragikas Valentinas Masalskis kuria išguitojo seno artisto paveikslą su tauria užuojauta. Kaip ir autoriniuose savo spektakliuose pagal austrų plunksnos meistro Thomo Bernhardo pjeses „Ipročio jėga“ ir „Pasaulio gerintojas“, Valentinas Masalskis Fojerbacho vaidmenyje nuodugniai, tolydžiai, su aibe psichologinių niuansų atskleidžia menininko ir mastytojo dvasinio pasaulio gelmes, kūrybinės asmenybės ir ją su-

Aktorius Fojerbachas – Valentinas Masalskis spektaklyje pagal Tankredo Dorsto pjesę „Aš, Fojerbachas“. Rež. Valentinas Masalskis, Lietuvos nacionalinis dramos teatras, 2006

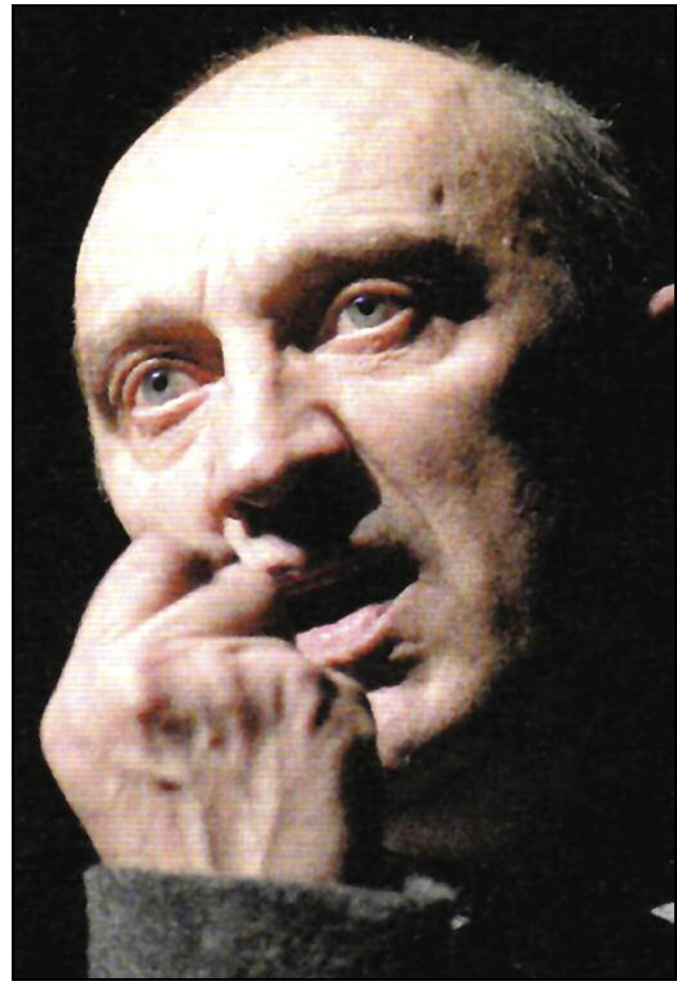
pančios „nejautrios“ aplinkos priešybes. Patsai Masalskis spektaklio programoje skelbia: „Dorsto 'Fojerbachas' labai patiko, nes keliamos akivaizdžios formalistinio, bedvasio teatro problemos (...). Vyksta kova tarp išorės ir turinio, tarp formos ir esmės. Šiame konflikte dalyvauja teatras kaip tam tikras organizmas, kaip tarpininkas, reaguojantis į aktorių proveržius“. Visas Masalskio atliekamas Fojerbacho vaidmuo – tai įstabus tragiškas monologas. Aktoriaus meistriškai atkurtoje personažo sielos panoramoje įtaigiausiai skamba „pasipriešinimo nužeminimams“ motyvas. O tie nužeminimai, kuriuos patiria Fojerbachas (kadaise, anot jo paties, įžymus, o nūdien užmirštas ir bedarbis aktorius), yra iš tikrųjų skaudūs: teatre šeimininkaujantis jaunas ciniškas režisieriaus asistentas (jį šmaikščiai vaidina aktorius Šarūnas Puidokas), kuriam Fojerbacho vardas yra tuščias garsas, ne iškart ir vos ne vos pasiūlė senam žmogui atsisėsti, netiki nė vienu jo žodžiu, įtaria melagyste, o štai atvestam dalyvauti vaidinime šuniui rodo kur kas daugiau dėmesio bei pagarbos, nei nejaukiame kampelyje susigūžusiam Fojerbachui ... Bet senas aktorius laikosi stoviškai ir nepraranda vilties, laukdamas, lyg antiikinio *Deus ex machina* – „Dievo iš mašinos“, savojo bendraamžio, buvusio draugo ir kolegos, garsaus režisieriaus, kuris vienas aplinkinėje dvasinėje nykumoje tegali išspręsti tolesnį dinguonies Fojerbacho likimą. Tiesa, visagaliam režisieriui atvykus, senas aktorius, užuot skaitęs tai progai paruoštą Karaliaus Lyro monologą, prapliumpa graudžiai raudoti, bet vis dėlto Valentinio Masalskio sukurtas Fojerbacho įvaizdis atitinka Ovidijaus sentenciją „Kol kvėpuoju, tol vilties nenustojū“. (*Dum spiro, spero*).

Fojerbacho atveju aktoriaus sugrįžimo į sceną klausimas kur kas svarbesnis, nei jo išėjimo iš teatro priežastys.

Tosios priežastys uoliai gvildenamos kituose literatūros kūriniuose, pavyzdžiui, žinomo rusų rašytojo Aleksandro Kuprino apsakyme „Pusdievis“: čia senyvas provincialaus teatro artistas, atliekantis Hamleto vaidmenį, tiesiog skaitytojų akyse kūlvirščiais ritasi žemyn nuo šlovės viršūnės tuomet, kai jaunutė debutantė kuria nuostabų Ofelijos įvaizdį ir pelno žiūrovų, o ypač studentų „galiorkoje“ ovacijas. Po to senas tragikas, net vaidmens nebaigęs, visiems laikams palieka sceną, karčiai sakydamas: „Atstokite nuo mano galvos! Esu jau viską suvaidinęs!“ O štai įžymaus vokiečių rašytojo Heinricho Böllio romano „Klouno akimis“ pagrindinis herojus – jaunas talentingas klounas. Hansas Šnyras, pro ašaras kelio nematydamas, ketina negrįžtamai atsiveikinti su kūryba dėl mylimos moters išdavystės. Visi trys minėti literatūriniai herojai – tragedijos aktoriai.

Ogi garsus mūsų laikų Peru rašytojas, 2010-ųjų metų Nobelio premijos laureatas Mario Vargas Llosa savo žavingai stilizuotame romane „Tetulė Chulija ir rašeiva“ (1978) sukūrė šmaikštų, tragiškai groteskišką artisto Pedro Kamačo paveikslą.

Bolivijos rašeiva Kamačas Peru sostinėje Limoje XX a. 6-ojo dešimtmečio pradžioje abiem rankom pliekia kičinius tekstus nepaprastai populiariems radijo serialams, ir kiekviename jų darbštusis Pedras atlieka ir – sau! – parašytą pagrindinį vaidmenį – žvalaus, sumanaus penkiasdešimtmečio vyro, kuris gali turėti įvairias profesijas (gydytojo, policijos viršininko, teisėjo...), bet visada turi proto į valias. Atrodytų, artistas Kamačas galėjo auksu žerėti, bet iš tikrųjų jis gyvena taip skursniai, kad kartą atėję jo aplankyti kolegos neteko žado. (Tik Llosos romano pabaigoje mes sužinome, kad visus savo anuometinius uždarbius kilnūs Pedras siuntė žmonai į Argentina.) Artistas Kamačo karjera baigėsi staigiai bei natūraliai – radijo serialo žanrui mirus. O televizijos serialuose jis, seniokiškas neišvaizdus neužauga, vargu ar būtų gavęs nors epizodinį vaidmenį... Todėl ir matome

buvusį radijo eterio karalių Pedrą – po dvidešimties metų – apgailėtiną, bet vidinio orumo nepradusį driskių, einantį kurjerio pareigas sunykusiame laikraštपालाक्ये.

Tikrovė kartais pralenkia literatūrą išmonę. Taip įžymus slovėnų rašytojas Žarko Petanas savo dokumentinėje prozoje pasakoja apie tėvynainį – plačiai žinomą slovėnų aktorių Ali Ranerį, kuris pradėjo meninį kelią kaip baletų šokėjas, o vėliau pelnė šlovę, suvaidinęs garsiam, sudėtingos simbolinės struktūros režisieriaus Boštjano Hladniko filme „Šokis po lietumi“ (1962). Ali Raneris taip pat sėkmingai nusifilmavo kino juostose „Smėlio pilis“, „Taurūs jaučiai“, „Senas, geras pianinas“ ir daugybėje kitų, puikiai vaidino Liublianos dramos teatre – anuometinėse eksperimentinėse pjesėse, ir staiga, savo noru! – pasitraukė iš scenos ir ekrano. Kodėl gi?

„Reikalas tas, – aiškina Ž. Petanas, – kad įstabus nepriekaištingas Ali Ranerio išorinis grožis anaip tol ne dažnai galėjo būti meniškai įprasminamas: tuomet mūsų (tai yra – slovėnų – *L.B. past.*) teatre vyravo giliai, stačiai nelaimingo jauno herojaus įvaizdis, o gražių, bet nelaimingų, be to, socialiai reikšmingų personažų apskritai yra labai mažai pasaulinėje dramaturgijoje.“

Atsiveikinęs su aktoryste, gražuolis Ali Raneris gyveno ir Vokietijoje, kur buvo vedęs žaislų prekybininko dukrą ir, padėdamas uošviui, dirbo komivojažieriumi, ir Kroatijoje, Viso saloje, kur džiugiai augino sode rozes.

Dvasinį jautraus bei maištingo, „sąstingio“ laikais gyvenančio inteligento pasaulį atkūrė estų rašytojas modernistas Vaino Vahingas (1940–2008) apysakoje „Aktorius“ (1976). Jos herojus – mažo provincijos teatro artistas, dingęs be žinios ir visur dieną naktį atkakliai kolegų ieškomas.

Aistringas, jausmais kunkuliuojantis pasakojimas, pasakojantis čia pirmuoju, čia trečiuoju asmeniu, atskleidžia jauno ir, rodos, talentingo pabėgėlio iš scenos pasaulėjautą, jo gyvenimo aplinkybes, minčių eigą. Pasirodo, šis aktorius buvo išvykęs su savo tėvu (tėvo kvietimu) į kažkokį didmiestį – „prašmatniai pagyventi“. Jiedu apsistoja brangiame viešbutyje, kasdien lankosi teatruose ir restoranuose ir pagaliau turi laiko pasikalbėti iš širdies.

Po staigios tėvo mirties tose vyriško gyvenimo gastrolėse sūnus aktorius grįžta į gimtąjį miestą liūdnos vienvietės prislėgtas ir bando iš naujo apmąstyti viską, kas išgyventa, patirta, iškentėta.

Daugybę skaudžių dalykų neša tas jo veržlus pastabų bei prisipažinimų sklidas „sąmonės srautas“, bet juk pirmame šios Vahingo apysakos sakinyje glūdi viltinga užuomina: pabėgęs aktorius nuolatos po pažastimi nešiojasi („neva disertaciją“) kažkokios naujos pjesės tekstą. Ir toje pjesėje jam gali būti skirtas ženklus naujųjų laikų vaidmuo. □

Hudson River muziejus ir Hudson River mokykla

NIJOLĖ KAVALIAUSKAITĖ-HUNTER

Pabaiga. Pradžia 2011 m. kovo 19 d. „Kultūroje“

Dailininkai, tapydami gamtos vaizdus, juos atvaizdavo skirtingai. Tai sąlygojo individualus požiūris, subjektyvūs jausmai, nuotaika, intelektualinis bagažas, amžius, dailininko patirtis. Thomas Cole yra įvardijamas kaip Hudsono upės mokyklos įkūrėjas. Jis savo asmeniniu pavyzdžiu paskatino plėtoti amerikietiško peizažo viziją. Jam, anglų kilmės dailininkui, nebuvo svetimi apmąstymai apie dieviškąją gamtos prigimtį. Jis į peizažą žiūrėjo ne kaip į gamtos dalelę ar gražų vaizdą, bet į jį talpino universalias tiesas apie tikėjimą, žmogaus egzistenciją, pasaulį. Pasak jo, gamtos padedamas žmogus turi galimybę bendrauti su Dievu. Panašios mintys nebuvo atradimas, giminingą ryšį su gamta jautė ir Amerikos indėnai. Cole gamtos elementams suteikė tam tikras prasmes.

Dangus – visų gamtoje esančių elementų dekoracija. Audra – tamsių jėgų proveržis. Kriokliai – gyvybės, jėgos proveržis. Ežeruose atsispindi žmogaus akių išraiška. Medžiai – didvyriai, nelyginant vyrai išdidūs ir stiprūs. Vyro siluetas peizaže reiškė mažą dalelę didelės aplinkos. Jis – mažas trupinėlis, įsiliejęs į gamtą, gyvenęs taikoje su Dievu.

Romantiški ir didingi dailininko peizažai pasižymi dramatiškomis formomis, energinga atlikimo technika. Cole buvo meilės gamtai žadintojas. Jo paveiksluose nerasis pilies griuvėsių, t. y. praėities, nėra korumpuotos monarchijos pėdsakų, tik pavasaris, laisvė, džiaugsmas.

* * *

Cole draugas A. B. Durandas (profesija – juvelyras), iš aistros piešimui paliko darbą. Pradėjęs tapyti portretus, istorinius paveikslus, vieną dieną ryžosi rizikingesnei, tuo metu ne tokiai populiariai veiklai – tapyti peizažus. Manoma, kad imtis šio žanro jį pastūmėjo jo draugas Cole. Po jo mirties Durandas užėmė mokyklos vadovo pareigas. Jis taip pat 1825 m. padėjo organizuoti New York Drawing Association (New York piešimo asociacija), kuri 1826 m. tapo National Academy of Design. Nuo 1845 iki 1861 metų jis buvo Nacionalinės akademijos prezidentas. Savo sentimentalų požiūrį į peizažo tapybą išdėstė straipsnyje „Letters on Landscape Painting“, kuris buvo išspausdintas „The Crayon“, New Yorko periodiniame leidinyje, skirtame menui. Jame skambėjo raginimas jauniems dailininkams: „Eikite į gamtą ir mokykitės piešti“. Būdamas gamtoje, Durandas tapė ant drobės, nejausdamas būtinybės prieš tai vaizdą išbandyti eskize. Jo tapybą sudaro išimtinai tik peizažai: Adirondaco kalnai, Scroon Lake regionas, Hudsono slėnis. Tapybos kūriniai yra giedri ir ramūs, dažniausia perteikiantys lyriškus ir susimąčiusius, į save panirusius Hudsono upės slėnius.

Thomas Doughty tapė tik peizažus, pvz., „On the Hudson“. Juose vaizduojami Pensilvanijos valstijos kalnai, upė, taip pat Hudsono slėniai. Doughty peizažai dvelkia ramybe, vaizduojama nu-

On the Hudson

The Icebergs

F. E. Church

Approaching Thunder Storm

M. J. Heade

rimusi gamta, savyje paskendę slėniai.

Būtent šie trys dailininkai – Cole, Durandas ir Doughty – buvo naujos dailės srovės, vadinamos Hudsono upės mokykla, pradininkai, jos įkūrėjai, propagavę amerikietišką peizažą Amerikoje bei už jos ribų. Jie tapo įkvėpimo šaltiniu kitiems dailininkams, panirusiems į savus ieškojimus, tapymo stilių, ieškantiems savo kelio.

* * *

Kiti trisdešimt šeši minėtų trijų dailininkų bendražygiai, antros kartos Hudsono mokyklos atstovai, įgūdžių ir technikos mokėsi ne tiek iš gamtos ar iš savo pirmtakų, bet įvairiose Europos akademijose. Nere-tai, išmokę tapymo paslapčių, su-sižavėdavo Europoje matytų dai-lininkų pavyzdžiais ir po to pa-keisdavo savo stilių. Jie vadinami „luministais“.

Šio žodžio reikšmės: pripildytas šviesos, švytin-tis, intelektualiai puikus, žėrintis tamsoje. Dailininkai, pasitelkę šviesą, siekė atvaizduoti medituo-jančią gamtą ar gamtoje vykstan-čią dramą, švelniais kontrastais perteikti savo išgyvenamas emo-cijas, nematomais teptuko potė-piais išgauti kokybiškus šviesos efektus atmosferoje. Jie galėtų būti laikomi dvasiniais impresio-nizmo pusbroliais.

Martinas Johnsonas Hea-

de’as yra laikomas dviejų mokyklų atstovu. Jam įtakos turėjo studijos Anglijoje, Prancūzijoje, Ita-lijoje. Tik 40 proc. visų jo nutapytų paveikslų yra peizažai, atlikti Hudsono mokyklos stiliumi. Jis, kitaip nei kiti šios mokyklos dailininkai, specia-lizavosi ties nedramatinio pobūdžio subjektais. Štai jo paveiksle „Approaching Thunder Storm“ audra nėra audra, o tik romantiškas, tamsiose spal-vose skęstantis vaizdas. Kiti jo paveikslų siužetai: paukščiai, portretai. Vienas iš žymesniųjų paveikslų – „Giant Magnolias on a Blue Velvet Cloth“. Šio paveikslo atvaizdas pakliuvo ir į geriausių Ame-rikos pašto ženklų lobyno istoriją, jo pagrindu buvo sukurtas pašto ženklas.

Johnas Frederickas Kensettas, kurį G. W. Cur-tis pavadino „Likimo apdovanotu, švelnios prigimties vyru“, net septynerius metus praleido svetur: Anglijoje, Paryžiuje, Italijoje. Jo įvaldytas kitoks tapymo stilius tapo žavėjimosi objektu Amerikoje. Žvelgdamas jautria ir pastabia juvelyro akimi, jis tapė krantus ir pakrantes, mišką, kalnų ir vandens vaizdus iš viršaus ir iš žemiausio žiūrėjimo taško. Ne veltui jis buvo pramintas „oro dailininku“. Įdo-mus jo paveikslas „Foggy Sky“, kur subtili teptuko tekstūra buvo sutelkta išgauti gryną ir išskirtinę atmosferos šviesą. Paveikslas „Eaton’s Neck, Long Island“ atnešė jam pripažinimą ir turta.

Sanfordas Robinsonas Giffordas laikomas at-mosferos peizažo meistru arba praktikuojančiu dailininku luministu. Jo žymiausi kūriniai „Lake Nemi“, „A Passing Storm“.

Fredericas Edvinas Churchas – centrinė figū-

Nukelta į 8 psl.

„Stebinančiai naujas ir originalus atėjo į mūsų literatūrą“

VIOLETA ALEKNIENĖ

Pabaiga. Pradžia 2011 m. kovo 12 d. „Kultūroje“

Nuo 1951 m. K. Jurgelionis gyvai įsitraukia į išeivijoje atkurtos Lietuvių rašytojų draugijos veiklą. Imasi labai didelio, kilnaus, reikalingo darbo – pradeda į lietuvių kalbą versti XII a. persų poeto Omaro Chajamo poeziją. Su poetu bendravusių žmonių tai nenustebino. Kaip vertėjas, Jurgelionis jau buvo pagarsėjęs 1915 m. išleistuoju Šekspyro „Makbeto“ vertimu. Dar didesnio pripažinimo sulaukė indų poeto Rabindranato Tagorės poezijos vertimai ir iš jų sudarytas „Gitanžali“ rinkinys. K. Jurgelionio vertimai buvo skambūs, poetiški, kalba gana taisyklinga.

Kaip poetas vertino savo gyvenimą ir paskutinių dešimtmečių kūrybą, sužinome tik iš jo laiškų, kuriuos jis rašė jaunystės draugams Karoliui Račkauskui ir Unei Babickaitei, broliui Antanui. Tačiau tęsiant jo gyvenimo tyrinėjimą, išryškėja nauji faktai, kūrybos vertinimo kriterijai.

„Lietuviškasis Omaras Chajamas“ – taip K. Jurgelionį vadino paskutiniais gyvenimo metais jo draugai. Tarp Omaro ir Kleopo būta ypatingo ryšio. Kaip ir senasis persų dainius, K. Jurgelionis mėgo raudoną vyną, žvijas moteris, smagų, kartais nerūpestingą gyvenimą. Omaro Chajamo „Rubajatus“ poetas vertė 25 metus, bet iki savo mirties jų nepublikavo. Laikė tarytum paslapyje. Po jo mirties liko keli dideli rankraščių sąsiuviniai. Jų kopijas padarė K. Račkauskas, kuriam autorius buvo nusiuntęs rankraščius. Kas K. Jurgelioniui buvo Omaras Chajamas ir jo poezija, jis pats atsakė laiške bičiuliui Karoliui: „Omaro Chajamo eiliavimas, jo filosofija, jo kova su Mahomedu, jo gyvenimo moterų ir jų teisių, ir jų laisvės – tai viskas yra vieno tik Omaro ir filosofija, ir tikėjimas, ir poezija. Aš suprantu Omarą Chajamą ir deduos suprantas jį geriau už kitus. Bet kada Omaras kovoja su Mahomedu ir pajaukia jo rojų, aš savo poezijoje nekovoju su nieku kitu, jei bent su Velniu.“ Tame pačiame laiške poetas rašo, kad šią knygelę galima išleisti atskiru leidiniu, o jeigu tai neįvyktų, vertimas galima publikuoti kartu su kitais kūrinių. „Padaryk su Omaru kaip tau išrodys geriau: leisti jį kaip atskirą knygelę arba kaip priedą prie mano eilių knygos. Savo eiles aš turėsiu stropiai surinkti – mat yra per laiką išsimėčiusių ir kai kurių negaliu rasti.“

K. Jurgelionio kapas Lietuvių tautinėse kapinėse Čikagoje

Apie Omaro Chajamo poezijos vertimų publikavimą buvo užsiminęs laiške bičiuliui 1934 m. lapkričio 6 d. Tada Kleopas svarstė, ar verta duoti juos spaudai, nes „viena, kad gal ji netinka lietuvių publikai, antra, jei tikty, tai aš, norėčiau matyti ją išspausdintą ‘de liuxe’“.

Dirbdamas prie vertimo, kartu rašė eilėraščius ir ruošė spaudai naują rinkinį, dvigubai didesnį už „Glūdi liūdi“. K. Račkauskas su broliu Antanu planavo išleisti poeto kūrybos rinktinę. Iš laiškų aiškėja, kad šiame rinkinyje norėta publikuoti „Glūdi liūdi“ eilėraščius ir Omaro Chajamo poezijos vertimus.

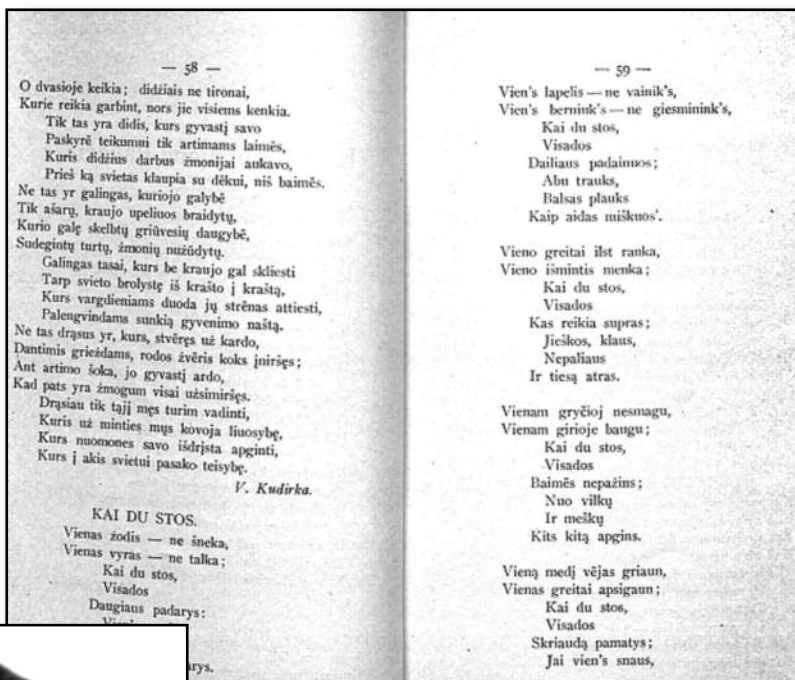

Kleopas Jurgelionis

Su tuo nesutiko K. Jurgelionis. Jis rašė: „Jūs abu sutikote, kad mano ‘Glūdi liūdi’ ir Omaras Chajamas sudarys išpūdingą knygą. Bet aš skubu pasakyti: ne-ne-ne. ‘Glūdi liūdi’ davė garbės mano jaunoms dienoms. Omaras Chajamas, kaippo vertimas esąs arabiškos formos, nėra lietuviškas veikalas. Ir jo vertimas priklauso jaunoms dienoms. Dėl tų dviejų veikalų neverta būtų tiek klapato turėti. Mano paskutinių metų kūryba yra nemažai svarbi, kaip ‘Glūdi liūdi’ ir dar daugiau įneša lietuvių poezijon.“

K. Račkauskas savo bičiuliui nusiuntė knygą „Kupiškėnų senovė“. Ši knyga poetui priminė vaikystę, gimtąją tarmę. „Aš ją perskaičiau ir iš pirmo skaitymo parašiau trumpą recenziją“. Šią recenziją norėjo išspausdinti laikraštyje „Vienybė“, bet to padaryti negalėjo, mat susipyko su laikraščio vyresnybe dėl Petro Vaičiūno. Šio konflikto priežastys nėra aiškos. Trumpą „Kupiškėnų senovės“ apibūdinimą pavyko publikuoti Čikagos „Sandūroje“, kurią leido ir redagavo Mikas Vaidyla. Kiek vėliau apie „Kupiškėnų senovę“ Kleopas rašė U. Babickaitei: „Tu mane labai palinksminai prakalbėjus į mane kupiškėniškai. O gal tu skaitei mano recenziją knygos ‘Kupiškėnų senovė’? Mano keliu einant reikia pradėti pasikalbėjimus kupiškėniškai. Kiti gali pradėti kalbėtis žemaitiškai. Kas kurioj tarmėj gimęs, tas ta tarmę turi kalbėti.“ Tuo pačiu priekaištavo Unei, kad ji nesirūpinanti filologija, prašė Lietuvoje surasti filologą, kuris, perskaitęs knygos recenziją, galėtų pareikšti savo nuomonę.

Aktorė U. Babickaitė kaip nuostabaus grožio ir maištingos sielos moteris žavėjo ne vieną vyrą. Ją mylėti, turėti troško ir K. Jurgelionis. Likimas jų nesuartino, o tik leido sulaukus brandaus amžiaus dar kartą prisiminti jaunystę. Maironio lie-

Deklamatorius: deklamavimui eilių ir monologų rinkinys: su išguldymu „Kaip reikia deklamuoti ir žaisti / surengė K. J. [Kleopas Jurgelionis]. Chicago: Lietuvos spauda, 1911.

tuvių literatūros muziejuje saugomi keli K. Jurgelionio laišakai Unei atskleidžia jų artumą, vienas kito supratimą, pasiilgimą. Galima teigti, kad ir Unei šie laišakai buvo ypač brangūs. Kleopas iš savo jaunystės meilės neprašė atvirumo, pats buvo atviresnis, dėkojo už laiškus ir dovanas. Kleopui Unė ne tik laiškus rašė, bet ir siuntė knygas, savo nuotraukas. „Mano miela, brangi šventa Une, Une, Une, Une, Une. Kaip daug laiko prabėgo, o tu, tu vis dar tebesi mano širdyje. Labai ačiū tau už Donelaičio rankraščių knygą, idėjai man juos kasdien grožėtis... Man linksma patirti iš tavo atsiųstų man knygų ir knygelių, kad lietuviškoji dvasia pavergtoje Lietuvoje dar neša mirusinei kalboje, nei literatūroje. Kada tebėra maloni, literatūra išreiškia gyvingumą lietuvių giminės, o poezija bando eiti Kalėdų Kaukės keliu...“ Iš tų laiškų turinio paaikškėja, kad Unė ne vieną kartą lankėsi pas K. Račkauską, brolių Antaną Jurgelionį. Paskutiniais gyvenimo metais susirašinėjimas dažnai nenutrūkdavo. „Tu buvai ta, kuri suvedė mane su Karoliu Račkausku. Jis ėmėsi išleisti mano poezijos tomą mano 75 metų gyvenimo sukaktuvių. Prie to prisidėjo ir mano brolis Antanas Jurgelionis. Ilgai susirašinėjau ir mano eilių tomas jau parengtas.“ K. Jurgelionis labai norėjo, kad knyga išeitų Lietuvoje, taptų praregėjimo, kultūrinio bendradarbiavimo tarp Amerikos ir Lietuvos lietuvių simboliu.

Paskutiniuose laiškuose sergančiai Unei bičiulis rašė: „ak, kaip aš norėčiau būti prie tavo, prie tavo lovos“, prisiminė skaudžius praeities įvykius ir atsiuntė jai skirtą eilėrašį.

1960 m. gegužės mėn. K. Jurgelionis išvyksta gyventi į Kaliforniją. Naujoje vietoje pagyvenusiam žmogui priprasti buvo sunku. Unei apie tas dienas rašė: „Tu teisingai spėjai, kad mano gyvenimas Kalifornijoje yra ir turbūt visą laiką bus liūdnas, Čikagoje liko mano Lietuva ir platus lietuviškas gyvenimas. Man išvažiuojant daugybė draugų turėjo suruošę savo namuose atsisveikinimo vaišes. Gal 100 žmonių mus išlydėjo“.

Savo 75-ąjį jubiliejų poetas atšventė bendraminčių rate. Sulaukė dovanos ir sveikinimo iš gimiinių Lietuvoje. „Mano 75 m. amžiaus sukakties atžymėjimu savieji atsiuntė dovaną – brangios odos portfelį su keletu skirsnių, su užrašu ant brangaus metalo: „Broli Kleopą 75 metų sukakties proga sveikina Loreta, Rita, Julija ir Antanas...“

Žmona tikėjosi, kad Kalifornijoje Kleopo sveikata pasitaisys, bet būta tik laikino pagerėjimo. Dar paeidavo be lazdos, tačiau dešinėje akyje išplito katarakta.

1961 m. spalio 1 d. Dailiųjų Menų klubo nariai aplankė poetą namuose Riverside. Poeto žmona parengė vaišes, kurios vyko jaukioje vakaro prieblandoje, kiemą supo degantys fakelai, naktis gobė kalnus. Kleopas, padedant Rūtai, perskaitė keliasdešimt O. Chajamo „Rubajatų“ vertimų. Deja, ši

Nukelta | 7 psl.

Sūduvos šviesuolis kunigas Antanas Tatarė

ONA ŠULAITIENĖ

Pabaiga. Pradžia 2011 m. kovo 19 d. „Kultūroje“

Apie šį, deja, neilgą, su Alvitu susijusį Tatarės gyvenimo tarpsnį neišliko beveik jokių rašytinių žinių, išskyrus tai, kad jau 1832 m. jis paliko Bučinavą ir sėkmingai įstojo į Seinų kunigų seminariją, joje gerai pramoko lotynų kalbos, praplėtė savo istorijos bei literatūros žinias ir net įgijo neblogą muzikinį paruošimą. Seinų seminarijoje (ji buvo atidaryta 1826 m.) brendo dauguma XIX a. Suvalkijos šviesuolių, jos auklėtiniai labai domėjosi bendru kultūriniu-politiniu gyvenimu ir, nesitenkindami seminarijos teikiamomis žiniomis, lavinosi savarankiškai. Ne vienas iš jų ir kūrė. Pažymėtina, kad joje vėliau mokėsi tokios mūsų būsimos literatūros įžymybės kaip poetas M. Gustaitis ir lyrikas, dramaturgas bei romanistas V. Mykolaitis-Putinas. Taigi seminarijos auklėtinius supo gyva kūrybinė atmosfera, kuri, kaip ir bendra seminarijos dvasia – nešti žmonėms šviesą ir kultūrą, – labai veikė ir Tatarę. Seminarijoje gimė ir pirmieji jo literatūriniai poetiniai bandymai –

A. Tatarės muziejus Sintautuose

lenkų kalba parašyti eilėraščiai (poeziją Tatarė visą gyvenimą rašė tik lenkiškai).

1834 metais liepos 13 dieną vyskupo Manugevičiaus įšventintas į kunigus (o prieš tai atleistas ir nuo karinės prievolės), Tatarė iki 1836 metų vikaravo Balbieriškyje (teigiama, kad čia buvo parašyti jo pirmieji rimtesni kūriniai proza ir vertimai iš lenkų kalbos), po to beveik trejus metus – mažoje ir neturtingoje Ilguvoje, kurioje iki šiol tebestovi jo pastangomis atremontuota medinė J. Grincevi-

čiaus 1814 metais pastatyta Šv. Kryžiaus bažnyčia. Jos senos, dar nuo 1836 metų išlikusios knygos vizitaciniame akte apie Tatarę rašoma: „Šios bažnyčios vikaras yra kunigas Antanas Tatarė (...) iki šiol tinkamai ir pavyzdingai atlieka pastoracinį darbą. Kasdien laiko šv. Mišias. Be brevijoriaus, Šv. Rašto ir teologijos leidinių turi užtenkamai daug kitokių knygų. Nuolatos dėvi sutaną. Jo gyvenimas yra ypatingai kuklus ir pavyzdingas. Visų nuosirdžiai gerbiamas už darbštumą ir parapijos reikalų tvarkymą, sakramentų teikimą. Labai stropiai moko vaikus, negailėdamas savo jėgų, teikia jiems pradinio mokslo naudingų ir reikalingų žinių. Darbštus ir rūpestingas dvasininkas, Tatarė pats tvarko gaunamų dokumentų knygą, nuolatos įrašo aukštesnės dvasinės vadovybės ir valdžios potvarkius.“

1839 metais Tatarė buvo paskirtas vikaru į Lukšius, kur jis praleido apie 15 metų. Tai ilgiausias ir produktyviausias jo kūrybos bei įvairiapusiškas visuomeninės veiklos laikotarpis. Vikaraudamas, būdamas laisvas nuo parapijos administravimo pareigų ir turėdamas daug laisvo laiko, jis visą jį skyrė šviečiamajai, pedagoginei ir literatūrinei veiklai, o taip pat labdarai bei katalikybei skleisti ir stiprinti: atremontavo vietos bažnyčią (pats jai nutapė vieną šventą paveikslą), įkūrė prieglaudą, joje ne tik už surinktas aukas, bet ir savo lėšomis išlaikė bei maitino pavargėlius, jo pastangomis 1839 metais buvo atidaryta pirmoji Lukšių parapijinė pradinė mokykla, ją pastoviai lankė keliolika moksleivių, kuriems Tatarė pats vienas kele-

rius metus dėstė visus privalomus dalykus, ruošdamas juos mokslams Marijampolėje ir Suvalkuose. Kadangi mokykla glaudėsi sename mediniame pastate, Tatarės paprašytas, netoliese esančio Zyplių dvaro savininkas Bartkovskis 1845 metais vaizdingoje vietoje savo lėšomis pastatė naują, puikią mūrinę mokyklą, kurioje įkurdino ir patį mokytoją. Ją vienu metu lankė jau net apie 45 moksleivius (1866 m. mokykla buvo surusinta). Tatarę su Bartkovskiu siejo gili, ilgametė abipusė pagarba ir

sų viena prasme”.

Kremuoti K. Jurgelionio palaikai palaidoti Lietuvių tautinėse kapinėse Čikagoje. K. Jurgelionio vardas Amerikos lietuvių visuomenėje buvo plačiai žinomas. Jis atsiskleidė kaip žurnalistas, teatralas, visuomenininkas, vertėjas, poetas. Vidinį pasaulį geriausiai išreiškė poezija, bet šios prigimties dovanos visapusiškai neišnaudojo. Kasdieninėje aplinkoje išliko lėtas, lipšnus, draugiškas ir staigmenas mėgstantis žmogus, vis norintis pažvelgti nežinomybėn...

O kaip Lietuvoje? Ir čia viskas vyko pavėluotai. Pirmas K. Jurgelionio poezijos rinkinys Tėvynėje pristatytas tik 1920 m. Antrojo rinkinio net nespėta išspausdinti. Poetas K. Račkauskui gyvenimo saulėlydyje rašė, kad jį gal bus galima paminėti tik po mirties. Apie jo kaip visokeriopai talentingo žmogaus gyvenimą ir nedidelį kūrybinį palikimą iš tiesų nedaug rašyta ir kalbėta.

Algirdas Gustaitis apie Jurgelionį yra pasakęs: „Vargu ar jis pats save suprato, vargu ar mes jį suprasime”. Su šia mintimi lieku ir aš, poeto gimtojo Panemunėlio krašto žmogus. □

Naudotasi Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvais ir medžiaga, K. Jurgelionio laiškais K. Račkauskui, U. Babickaitei ir kt.

Kunigas Antanas Tatarė, pirmutinis Suvalkų gubernijos lietuvių švietėjas: jo gyvenimas, eilės, laiškai ir dokumentai: studija. – parašė kun. M. Gustaitis. – Vilnius: Lietuvos mokslo draugijos leidinys, 1913

draugystė, rašytojas (vėliau – ir Jonas Basanavičius) jį vadino dosniu, demokratišku žmogumi; jam mirus Tatarė sukūrė eilėraščių-epitafiją (lenkų-lietuvių kalbomis), kuri buvo iškalta Bartkovskio paminkle Lukšių kapinėse ir išliko iki mūsų dienų (nespausdintas Tatarės eilėraštis!). Pažymėtina, kad naująją Lukšių mokyklą vėliau, jau Tatarėi išvykus, lankė J. Basanavičius, knygnešys ir poetas J. Pavalkis-Vijūnas (1872–1947), „Varpo” redaktorius J. Adomaitis-Šernas (g. 1859–1922), skulptorius V. Grybas (1890–1941) ir kiti žymūs Lietuvos kultūros bei visuomenės veikėjai. Mokykla išliko iki mūsų dienų, šiandien ji vadinasi V. Grybo (įdomu, kodėl ne Tatarės?) gimnazija.

Lukšiuose Tatarė prabuvo iki 1855 m., dirbdamas ne tik

kaip pedagogas, bet ir plačiai garsėdamas savo labdara, ypač mokinių atžvilgiu. Gabesnius abiturientus jis skatindavo mokytis toliau, mokydavo juos pavieniui, paruošdavo stojimui į gimnazijas bei Varnių ir Seinų seminarias, iš savo lėšų apmokėdavo jų mokslą, pragyvenimą, šelpdavo ir t. t. Vėliau ne vienas iš jų, Tatarės skatinamas, pasirinko kunigystės ar pedagogo-švietėjo kelią. Jo mokiniais buvo kunigas M. Sidaravičius (1858–1863 m. vikaravęs Alvite), mokytojas ir poetas-aušrininkas, poemos „Birutė” autorius T. Žičkus-Linkis (1844–1929) ir kt. Jie su pagarba, šilta minėjo savo mokytoją, kuris buvo puikus pedagogas: griežtas ir reiklus, jis žinojo kaip skatinti „vaikelių brolių savo” mokytis, kokiais būdais rasti kelią į jų protus bei širdis, kaip jiems įskiepyti visą gyvenimą išliekančią meilę mokslui ir lietuviškai knygai.

Knyga buvo jo paties duona kasdieninė, todėl jis labai gerai suprato spausdinto žodžio reikšmę ir jo poveikį mokslo siekiantiems „vaikeliams”, kuriems visų pirma jis ir pats ryžosi pradėti rašyti didaktines knygas, ir jau pačios pirmosios savo knygos „Pamokslai išminties ir teisybės”, išspausdintos 1851 m. Suvalkuose, antraštėje aiškiai nurodo, kam tie pamokslai yra skiriami – dėl Lietuvos vaikelių. Ši knyga tapo pačia populiariausia, mėgstamiausia ir skaitomiausia suvalkiečių knyga: nebuvo namų ar šeimos, kurioje nebūtų Tatarės „Pamokslų”, juos skaitė maži ir dideli, skaitė ne tik kaimiečiai, bet ir inteligentai. Knygos įžangoje autorius paaiškina, kad „vaikeliai iš jos išsimokys išminties, teisybės ir dorovės”. „Aš noriu jus persergėtie idant jūs ėmę in rankas savo tas mano knygeles, pirmiausia su uvoga perskaitytumėte, o skaitindami jas, tankiai sustoję pervažintumėte viską, ką skaitėte. Nepaniekinkite mano teip gero noro... Skaitinkite tas knygeles, išsimokinsite iš jų pažintie teisybę ir cnatlyvais būtie”, – kreipiasi Tatarė į visus savo skaitytojus. Nors šie žodžiai šiandien kalbininkų vadinami barbarizmais ir skoliniais, tačiau kokių nuosirdumu jie dvelkia ir kokį didelį poveikį šie Tatarės raginimai siekti dorovės bei mokslo turėjo to meto Lietuvai! Tatarės nuomone, tik moky-tas žmogus gali geriau suvokti pasaulio tvarką, perprasti dorovę, o tai pasiekama tik per knygas, kuriose yra surašyti mokslai. Jis rašo: „Grazūs Lietuvos vaikeliai! Skaitindami tas knygeles, rasite dėl savęs gražias zobovas. Neniekinkite jų, nes jose yra išrašinti pamokslai, kuriais po visą svetią per amžius išmintingi negalėjo atsidžiaugtie. Tais pamokslais apšviesti stojasi išmintingais ir maži, ir seni, ir išsisaugoja paklydimų, griekų, iškadų, ligų ir smerties be česo! Kas nori rastie žemčiūgą, tegul myli knygas.”

3-ajame 1886 m. „Aušros” numeryje J. Šliūpas rašė: „Skaitant kun. Tatarės Pamokslų” prartarmę galima spręsti, jog rašytojas yra geros širdies žmogus ir myli lietuvininkus, kuriuos rūpinasi atvesti ant kelio dorybės.” □

Premija neįvertintiems talentams

Rašytojos Inezos Juzefos Janonės savo lėšomis įsteigta literatūrinė premija – gal ir ne unikalus, tačiau iš tiesų dėmesį atkreipiantis atvejis. Prieš ketverius metus Ineza neteko mylimo vyro Jurgio Buitkaus – taigi ši graži iniciatyva įamžins J. Buitkaus atminimą ir skatins domėtis šio primiršto rašytojo kūryba.

Ne pačius geriausius laikus išgyvenančioje Lietuvoje valdžios dėmesys kultūrai itin menkas. Tai lemia ir kultūros politikos sąstingis, sustabarėjęs valdžios požiūris į kultūrą ir menininkus kaip išlaikytinius, ir masinės kultūros išivyravimas. Vargu ar talentingi rašytojai lieka niekam nežinomi, tačiau prasimušti į literatūrinę rinką nėra lengva, ir galbūt kai kurie įdomūs autoriai ir lieka savotiškame užribyje. Jų knygų niekas neleidžia, o patys jie neturi pinigų. Tokia situacija I. J. Janonei gerai pažįstama – joje buvo atsidūrusi ir ji pati, ir jos vyras. Taigi prozininkė, poetė, daugelio knygų autorė („Kultūra“ yra publikavusi J. Buitkaus knygos „Nematomas“ ištrauką ir pačios Inezos atsiminimų romano „Galudaržės krunė“ fragmentus) siekia padėti kitiems, mažiau žinomiems ar visai nežinomiems ir galbūt prasimušti nebesitinkantiems kūrėjams ir taip įprasminti ir įamžinti savo vyro atminimą.

„Jurgis buvo labai talentingas rašytojas. Tiesa, knygą išleido vos vieną, bet rašė nemažai. Išpūdingu debiutu literatūrinį kelią pradėjusiam rašytojui iki galo atsiskleisti sutrukdė nuolat veidmainiauti vertusi konjunkštūra. Nenorėdamas su tuo taikstyti, buvai ir vis dar esi ignoruojamas. Užsiklęsti vertė ir kasdieninė kova su nepritekliais. Iš-

I. Janonė ir J. Buitkus.

Nuotr. iš asmeninio I. J. Janonės archyvo teigdama Jurgio Buitkaus literatūrinę premiją noriu padėti prasimušti tikriesiems talentams ir taip įamžinti savo mylimojo vardą,” – komentuodama savo sprendimą, sakė Ineza.

Ji kartu su komisijos nariais ieškos brandžių, savitų kūrinių, rašytojų, kurie nepriklauso vadinamajam „elitui“ ir nesistengia prie jo pritapti, žmonių, kurie dar niekada nebuvo apdovanoti jokia premija. „Žinoma, mano nuomonė apie kūrybą – subjektyvi. Tačiau jei mano asmeninė parama nors vienam talentingam žmogui padės patikėti savo talentu, nesužlugti, nepalūžti ir sukurti dar

reikšmingesnių kūrinių – būsiu laiminga atlikusi tokią misiją,” – sakė Ineza.

Jai pritaria ir vienas iš komisijos narių, literatūros kritikas Alfredas Guščius: „Rašančių žmonių Lietuvoje labai daug. Apie kai kuriuos nė nežinome. Vertinant daugiausia dėmesio kreipsiu į šiandien aktualią kūrinio tematiką ir turinį.”

J. Buitkus buvo Lietuvos Rašytojų sąjungos narys, prozininkas, publicistas. Nors jis rašė nemažai, periodikoje jo publikacijų randama nedaug. Kodėl, Ineza nežino iki šiol. Nežino to ir skaitytojai. Tačiau kadangi pastaraisiais metais rašytoja intensyviai dirbo prie vyro rankraščių ir jos dėka jau išleista ne viena J. Buitkaus knyga, o dar – įsteigta J. Buitkaus vardo premija, skaitytojai turės gerą progą prisiminti šį įdomų rašytoją ir galbūt paieškoti atsakymo į amžinąjį klausimą.

Paraiškas Jurgio Buitkaus literatūrinei premijai gauti galima siųsti į Lietuvos Rašytojų sąjungą iki šių metų balandžio 1 d. (Lietuvos Rašytojų sąjunga, Sirvydo g. 5, Vilnius). Dalyvauti gali visi prozos rašytojai (gyvenantys ir ne Lietuvoje). Balandžio 18 d., J. Buitkaus gimimo dieną, penki komisijos nariai išrinks ir paskelbs premijos laimėtoją. Nespėję šiais metais, galės pabandyti laimėti kitais.

Komisiją sudaro rašytoja ir premijos steigėja Ineza Juzefa Janonė, literatūros kritikas Alfredas Guščius, filosofas Andrius Konickis, rašytoja ir vertėja Alma Lapinskienė bei Rašytojų sąjungos pirmininko pavaduotoja Birutė Jonuškaitė. □

R. M.

Hudson River muziejus ir Hudson River mokykla

Atkelta iš 5 psl.

ra Hudsono meno mokykloje. Jauniausias National Academy of Design' narys. Šis dailininkas apibūdinamas kaip ypač talentingas, peizaže siekęs perteikti savo dvasinę būseną. Veiksmingos tapybos technikos dėka, pasitelkęs įvairius spalvų derinius, jis pateikė daug informacijos apie savo išgyvenimus ir išorinį pasaulį.

Churchas – buvęs mokyklos įkūrėjo Cole'o mokinys. Sekdamas mokytojo pėdomis, jis tapė peizažus, detaliam atkartodamas gamtos formas, įliedamas dramatiškų spalvų. Po kurio laiko jų keliai išsiskyrė. Išvykęs į Vokietiją pas tuometinį garsų gamtininką, tyrinėtoją A. von Humboldtą, susidomi šio žemyno ekspediciniais tyrinėjimais, domisi istorinėmis koncepcijomis. Humboldtas ragino artistą pavaizduoti Andus, jų geologines formacijas, debesų pylimus. Churchas išvyksta į Pietų Ameriką tapyti augalijos, vulkanų. Ten gimsta paveikslas „Heart of the Andes“, suteikęs jam geriausio Amerikos peizažisto karūną (ši paveikslą galima išvysti MET).

Tuo metu Niagaros kriokliai buvo pati lankomiausia turistų vieta Amerikoje. Į šią vietą veržėsi ir dailininkai, dažnai savo tapybos sezoną pradėdami pavasarį, baigdami vėlyvą rudenį. Išpūdingą vietą panorą nutapyti ir Churchas. Jo „Niagara“ – vienas geriausių visų laikų dailininkų tapytų paveikslų šia tema. Jame atsispindi tautos didybė ir nesuvaldoma dvasia. Šis paveikslas buvo labai populiarus Amerikoje ir Londone. Praėjus dešimčiai metų po nutapymo, „Niagara“ laimėjo medalį Paryžiaus „Exposition Universelle“. Churchui sumančius parodyti savo paveikslą „Iceberg“, tūkstančiai žmonių stoji į eilę, pasiryžę mokėti 50 centų.

Churchas, Giffordas nebuvo eilinio talento dailininkai. Tarp MET steigėjų yra minimos ir jų pavardės. Kaip minėjau, MET buvo atidarytas 1872 m.

George'as Inesas, buvęs juvelyras, iš pradžių tapė Hudsono mokyklos stiliumi. Jis apibūdina mas kaip labiausiai iliustruotas mokyklos narys, turintis simbolisto jausmą. Pabuvojęs Ekvadore, Kolumbijoje, Romoje, susižavi impresionizmu. Paryžiuje išvydęs T. Rousseau Barbizono mokyklos

Thomas Cole

dailininko darbus, nelieka abejingas jų meniniams sprendimams – neprarandant savo individualybės, tapyti kruopščiai, tikroviškai. Keliaudamas Inesas įgijo savą stilių, kuris apibūdinamas kaip supaprastintas, laisvesnis, intymesnis, turtingesnis spalvų, vaizduojamų objektų, linijos dažnai ištirpsta ore, susijungdamos migloje. Geriausi paveiksai – „Delaware Valley“, „Autumn Oaks“.

Ne vieną Hudsono mokyklos dailininką likimas buvo nuvedęs į Italiją. Tokie dailininkai kaip Cole'as, Jasperas Francis Cropsey, Giffordas šlovino Italiją kaip pasaulio meno centrą. Ši šalis buvo tarsi praeities meno laboratorija, su meno galerijomis, miestais, meno paveldu iš Antikos laikų. Grįždami iš ten, jie parsivežė nemažai tapybos darbų.

Tik 1825 metais Amerika sužinojo apie egzistuojančią Hudsono upės meno dailės srovę. Tai atsitiko tada, kai Cole'as, grįžęs iš Catskillio kalnų turo, į knygų parduotuvę pristatė nupieštą peizažų seriją. Įgijęs trijų įtakingų dailininkų palankumą,

akimirksniu išgarsėjo. Jis tapo reikšmingas didelio miesto kultūriniame gyvenime. Williamas Cullenas Bryantas, poetas ir laikraščio redaktorius, tapęs jo draugu, apie dailininką sukūrė sonetą. Kitas amerikietiško peizažo pradininkas Doughty savo kūrinius parodė National Academy of Design 1826 metais. O 1828 metais kūrinius rodė ir A. B. Durandas.

Hudsono upės mokykla – ne institucija, kurioje buvo mokoma dailės istorijos ir piešimo paslapčių. Ji niekada tokia nebuvo. Mokykla – sąjunga, bendrija, vienijanti tos pačios idėjos bei pasaulėžiūros dailininkus. Šis terminas jai prilipo po „New York Tribune“ pasirodžiusio straipsnio, kurio autoriai – meno kritikas C. Cookas ir peizažistas H. D. Martinas. Pavadinimas kilo nesąmoningai, neturint tikslo įvardyti. Manoma, kad pavadinimą lėmė geografinė vietovė, kurioje tapė dailininkai. Kadangi dailininkai tapė ne uždaroje studijoje, išgalvodami gražius ir nerealius vaizdus, bet po atviro dangumi, kai kas juos lygino su Barbizono mokyklos atstovais, gyvenusiais Prancūzijoje. Hudsono upės mokyklai priklausė apie 60 dailininkų-peizažistų, tapusių 1820–1870 metais. Išskiriamos dvi kartos, kurių ribą lėmė amžiaus skirtumai, atlikimo stilius, tapybos filosofija. Antroji karta, kaip minėjau, vadinama „luministais“. Mokyklos nariai neturėjo reguliarių susirinkimų, buvo laisvi, net nebuvo narių sąrašo. Jų nevaržė kitiems žmonėms būdingi išsipareigojimai. Dauguma iš jų buvo Nacionalinės akademijos nariai, priklausė tam pačiam klubui ir dirbo pirmojoje menininkams New Yorke pastatytoje vietoje, kuri vadinosi the Studio Building on West Tenth Street.

Hudsono upės vaizduojamojo meno mokyklos dailininkų piešiniais nustota domėtis XIX a. pabaigoje. Buvo teigiama, kad jie nėra pakankamai talentingi, mat nė vieno jų darbas neįgijo pasaulinės reikšmės. Padėtis pakito tik po karo, Amerikai tapus modernaus meno židiniu. Šiuo metu dailininkų paveiksai puikuoja garsiausiuose Amerikos muziejuose ir yra įvertinti pakankamai didelėmis sumomis. Mano akiai jie – labai šilti, spalvingi, gebantys perteikti dailininko sielos būseną, meilę gamtai. □